

Tabula 15

Zbornik radova s

1. Međunarodnoga znanstvenog skupa
*Kroatistika unutar slavističkoga,
europskog i svjetskog konteksta* (u
povodu 20. godišnjice osnutka studija
hrvatskoga jezika i književnosti u Puli)

(15.-17. listopada 2015.)

Uredili

Blaženka Martinović

Daniel Mikulaco

Oksana Timko Đitko

Julia Jusyp Jakymovych

Nastanak i promjene u sustavu sklonidbe imenica u hrvatskom jeziku u usporedbi s drugim slavenskim jezicima (na primjeru jednine imenica ženskoga roda u ukrajinskom i hrvatskom jeziku)¹

Izvorni znanstveni rad

Original scientific paper

UDK 811.163.42'366.2:811.161.2

Paradigma imenica je doživjela velike promjene u sustavu deklinacija svih slavenskih jezika. Promjene su uzrokovane prije svega jačanjem kategorije roda u slavenskim jezicima, ali i mnogobrojnim fonetskim promjenama koje su dotadašnje klasificiranje imenica prema osnovama, iz korijena promijenile. Na primjeru imenica ženskog roda u ukrajinskom i hrvatskom i njihovim dijalektima analizirat ćemo koliko su se međusobno udaljila ova dva slavenska jezika.

Ključne riječi: praslavenski, imenice, dijalekt, leksema, deklinacija

Kao što je poznato, slavenski su jezici skupina srodnih jezika indoeuropske jezične skupine, koji su se razvili iz dijalekata praslavenskoga jezika. U vrijeme svoga raspada praslavenski je jezik bio složen od niza dijalekata: suvremeni slavenski jezici nastali su kao posljedica ujedinjenja određenih dijalekata oko političkih i kulturnih centara. Opća količina govornika čini preko 287 milijuna.

Izdvajanje slavenskih govora iz jednoga prajezika smješta se u sredinu 1. tisućljeća naše ere (period formiranja ranih slavenskih feudalnih država u Europi). Slavenski jezici se razlikuju prije svega genetskim porijeklom. Strukturalno

¹ Ovaj rad je financirala Hrvatska zaklada za znanost projektom Komparativnoslavističke lingvokulturalne teme [2131].

slavenski jezici imaju puno zajedničkih osobina, ako ih se analizira prema zemljopisnoj blizini, ali postoji malo zajedničkih osobina koje bi postojale u svim slavenskim jezicima. Na primjer, u prozodiji postoje slavenski jezici koji razlikuju intonaciju naglašenih samoglasnika (hrvatski, slovenski, srpski) i oni koji razlikuju samo duljinu samoglasnika (slovački, češki), oni koji imaju fiksirani naglasak (poljski, slovački, lužički, češki, makedonski) i oni koji imaju slobodan naglasak.

Na fonetskoj razini postoje slavenski jezici s nazalnim samoglasnicima (poljski), s diftonzima (slovački i češki), s opozicijom u palatalizaciji suglasnika (slovenski, makedonski).

Na morfološkoj se razini razlikuju slavenski jezici s imenskom paradigmom i bez nje (bugarski, makedonski), s razvedenom deklinacijom (hrvatski, srpski, bugarski, makedonski) i reduciranom...

Zajedničke osobine svih slavenskih jezika na sinkronoj razini vide se djelomično u sličnostima osnova njihovih struktura, djelomično u njihovim materijalnim elementima. Osobine prvoga tipa su nepostojani samoglasnici (koji se samoglasnik mijenja s nultim razlikuje se u pojedinim jezicima, npr. ukr. *сон - чу*, pol. *sen - snu*, hr. *san - sna*), sličnosti u strukturi korijena:

Psl.	hr.	pl.	slč.	blg.	blrus.	sloven.	ukr.	rus.	mak.	češ.
*огнь	oganj	ogień	oheň	огън	агонь	ogenj	вогонь	огонь	оган	oheň
*рыба	riba	ryba	ryba	риба	рыба	riba	риба	рыба	риба	ryba
*гнѣздо	gnijezdo	gniazdo	hniezdo	гнездо	гняздо	gnezdo	гніздо	гнездо	гнездо	hnízdo
*око	oko	oko	oko	око	вока	oko	око	глаз	око	oko

Istraživanja osobitosti slavenskih jezika uz pomoć poredbeno-historijske metode posebno je zanimljivo i na suvremenoj etapi nastajanja jezika mladih slavenskih država, iako ima svoj početak u radovima O. H. Vostokova i J. Dobrovskog i traje već skoro 200 godina.

Predbeno proučavanje slavenskih jezika daje mogućnost osvjetljavanja strukturalnih osobina slavenskih jezika. Onih koje su zajedničke u cijelini, s jedne strane, tako i karakterističnih samo za posebne jezike, s druge.

Takvo proučavanje osigurava pravilno razumijevanje genetskih odnosa slavenskih jezika s mnogim drugim jezičnim skupinama i posebnim jezicima svijeta i kao rezultat daje mogućnost znanstvenoga osvjetljenja pojava posebnih slavenskih jezika u dubokoj povijesnoj perspektivi.

Predmet našega istraživanja je uspostava slavenskoga sustava deklinacija imenica, s posebnim osvrtom na hrvatsku i ukrajinsku paradigmu.

Uspostava slavenskoga sustava deklinacije imenica je rezultat evolucije morfoloških sredstava praslavenskoga jezika, koji su, sa svoje strane, u velikoj mjeri rezultat morfologije indoeuropskoga jezika.

U praindоеuropskom jeziku padežni nastavci su u većini slučajeva bili zajednički za sve rodove. Grupiranje imenica prema vrstama osnova nije ovisilo od njihovoga roda. S osnovama su se nastavci spajali uz pomoć tematskih samoglasnika i suglasnika: *-ā, *-jā ; *-ō, -*jō; *-ū; *-ī; *-ū; *-en; *-es; *-ēt; *-er.

U praslavenskom jeziku paradigma imenica je sačuvala osnovne osobine indoeuropske deklinacije. Ipak nastale su i neke promjene.

Deklinacija imenica naslijeđena je iz praslavenskoga, u kojem je sačuvana iz praindоеuropskoga.

U praindоеuropskom jeziku vrsta deklinacije imenica ovisila je o krajnjim fonemima (tematskih sufiksa ili determinativa), koji su bili pokazatelji pripadnosti riječi određenoj klasi imenica. Takvi su tematski sufiksi ili determinativi bili *-ā, *-jā; *-ū; *-ī; *-ū; *-en; *-es; *-ēt; *-er.

U praslavenskom je počelo postupno pregrupiranje imenica ne prema osnovama nego prema rodu. Sve veću težinu dobiva paradigma nastavaka, a ne tematski sufiks osnove. Nekadasnji tematski sufiks ili formant osnove sve se više povezuje s gramatičkim rodom imenica (imenice na -a- postaju imenice ženskoga roda, na -o- srednjega i muškoga, na -ъ- muškoga roda).

Promjeni roda imenica i prelasku iz jedne osnove u drugu u velikoj su mjeri pogodovale i fonetske promjene, koje su se događale u praslavenskom jeziku u padežnim nastavcima. Imenice -o- osnova su se mogle posložnjavati sufiskom -j, koji se javljao ispred tematskoga -o-. Kako su u -o- osnove spadale imenice srednjega i muškoga roda tako je nastala imenska skupina -o-, -jo- osnova. Imenice a-osnova su također u praslavenskom spadale u dvije vrste promjena -a- i -ja- ženskoga roda.

U praslavenskom jeziku se također odvijao proces miješanja osnova i gubitka njihovih formalnih obilježja. Posebno, kao posljedica fonetskih promjena nastavaka imenica -o- i -u- osnova muškoga roda u nominativu su se prestali razlikovati (psl. *vъkъ – imenica -o- osnova i *synъ – imenica -u-osnova). To je dovodilo do daljnjega miješanja tipova promjena -o- i -u- osnova, tako da je promjena -u- osnova na kraju skoro sasvim nestala.

Osnove na suglasnike *-en; *-es; *-ę̄t; *-er su se spojile u jednu promjenu jer su njihovi nastavci bili jako bliski. Kod deklinacije imenica ove skupine, nastavci su se dodavali na formante osnova, koji su se u kosim padežima dodavali kao derivati *-en; *-es; *-ę̄t; *-er.

Krajnji su fonemi osnova (-ā; -ō, -ū; -ī; -ū; -en; -es; -ę̄t; -er), s obzirom na to da su u početku bili tvorbeni sufiksi, postupno gubili svoje značenje. Kod deklinacije ti sufiksi su se dosljedno dodavali ispred nastavaka u svim padežima.

U slavenskim jezicima najstarije osnove su doživjele promjene kao rezultat cijeloga niza fonetskih procesa:

- u jednim slučajevima tvorbeni sufiksi ili tematski elementi postali su nastavci, a u drugima – fonetski su se spojili s nastavcima. Drugačije rečeno, u tom periodu dogodilo se preslagivanje osnova u korist nastavaka: krajnji fonemi osnova prešli su u nastavke ili su se fonetski stopili s njima (dogodila se morfološka apsorbcija).

Primjeri promjena u staroslavenskom:

praindoeuropski	praslavenski	staroslavenski
*plōdōs djelovanja zakona otvorenoga sloga), ō>ū>ъ	-s je nestalo (rezultat	ПЛОДЪ
*sūnūs	-s je nestalo, ū>ы	СЫНЪ

Već su u staroslavenskom imenice плодъ i сынъ imale jednaku osnovu na tvrdi suglasnik i nastavak – ъ. Ali je promjena tih imenica još uvijek ovisila o davnim osnovama, koje su se razlikovale u indoeuropskom. Nekadašnje vrste promjena nastavile su se čuvati jer su imale određeni sustav padežnih nastavaka, karakterističan za određenu imeničku osnovu.

U staroslavenskom su jeziku stare osnove sačuvane u dativu, lokativu množine i dativu, instrumentalu dvojine.

Praktički su potpuno nestale osnove na suglasnik, ostavivši u praslavenskom pojedinačne riječi, npr. *mati, *svekry, *kry. Većina praslavenskih imenica su imale samoglasničku osnovu.

Osnove na suglasnik *en, *-es, *ę̄n, *er su se ujedinile u jednu promjenu jer su im nastavci bili slični. U dekliniranju imenica ove vrste nastavci su se dodavali na formante osnova, koji su u kosim padežima postajali derivati.

Mjesto hrvatskoga sustava dekliniranja unutar slavenskih jezika prema starim osnovama ilustriramo u tablici.

U suvremenim slavenskim jezicima imenice čuvaju kategorije roda, broja i padeža. Izuzetak su bugarski i makedonski, koji su skoro sasvim izgubili stari sustav deklinacije.

U dekliniranju imenica slavenski jezici su ili sačuvali stare nastavke imenica ili su razvili nove nastavke prema određenim fonetskim zakonitostima ili pod utjecajem analogije. U cijelini razvoj slavenske paradigme je proces unifikacije padežnih oblika imenica.

Iz praslavenskoga perioda čuvaju se u slavenskim jezicima razlike u paradigmi imenica prema tvrdoj i mekoj skupini.

Paradigma imenica u suvremenim slavenskim jezicima grupira se u tri-četiri skupine prema nastavcima nominativa jednine i značenja roda.

Tako se u hrvatskom danas imenice klasificiraju prema kombinaciji roda i nastavka. Prema takvim parametrima imenice muškoga roda imaju sklonidbu s nultim nastavkom (*izvor, nokat, otočanin, vojnik*), te s nastavkom -o, -e (*pepeo, ugao, koljeno, rapščupanko, pospanko*). Imenice srednjega roda dijele se na one s neproširenom osnovom (*polje, sunce, uže, zvonce*) i proširenom osnovom (*rame, pleme, drvo*), te imenice ženskoga roda, na one s nastavkom -a (*žaba, slika, tuga, svrha*) i nultim nastavkom u nominativu (*riječ, noć, radost, misao*).

Sličan princip klasifikacije imenica prisutan je i u ukrajinskom. Imenice su podjeljene u četiri skupine. U prvoj su uglavnom imenice ženskoga roda na -a, -я (сестра, пісня, їжа...), muškoga roda na nulti nastavak, te srednjega roda na -o, -e (дуб, жир, папір, батько, місто...), ženskoga roda na nulti nastavak i imenica mati (любов, ніч, осінь, мати...), imenice srednjega roda koje u kosim padežima imaju formante -at-/-jat- (дівча, теля, ім'я, орля...).

U dosadašnjim poredbama slavenskih jezika rijetko su se uspoređivala ta dva jezika (riječ je uglavnom o historijskim gramatikama u kojima se usporedba paradigme temeljila na usporedbi oblika specifičnih za pojedine slavenske skupine jezika). Rijetke su konkretne usporedbe upravo ova dva jezika, kao članak M. Popovića i R. Trostinske: Morfologija imenica ukrajinskoga jezika (s osvrtom na ruski i hrvatskosrpski jezik).

Zbog ograničenoga prostora, suzili smo poredbu imenica na jedninu imenica ženskoga roda u ukrajinskom i hrvatskom jeziku. Imenice ženskoga roda su nekadašnje imenice -a, -ja, -i te osnova na suglasnik poput današnjih imenica

crkva, mrkva, mati... Najkompaktniju i najbrojniju skupinu činile su imenice a-osnova. Pokazat ćemo u kojim su se pravcima razvijale imenice ovoga roda u ovim srodnim jezicima te koliko su se one promijenile od nekadašnjega zajedničkog prastanja. S druge strane pokazat ćemo kako su promjene koje su obilježile svaki pojedini jezik, prisutne i u onom drugom, makar na ograničenom teritoriju prostiranja jednoga govora.

Nominativ

Imenice ženskoga roda u nominativu imale su različite nastavke. Imenice nekadašnjih a-osnova u suvremenom ukrajinskom jeziku, kao i u drugim istočnoslavenskim jezicima, potpuno su sačuvale svoju staru fleksiju nominativa na -a. Općenito, kod imenica ženskoga roda danas i u hrvatskom prevladava nastavak -a (*voda, pjesma*) nad nultim nastavkom (*mladost, noć*), u oblicima hipokoristika javlja se i nastavak -e (*Mare, Kate*). Kada je riječ o imenicama s nastavkom /a/ u nominativu jednine čija deklinacija odgovara prvoj deklinaciji u ukrajinskom jeziku, „bivša »tvrda« varijanta povukla je za sobom bivšu »meku« varijantu“ (Popović, Trostinska 1990: 58).

U ukrajinskom jeziku kod osnova na -ja- razvio se -j-, ako je osnova završavala na suglasnik: *буря, зоря*. U hrvatskom je nestala opozicija -a/-ja- i ove su se skupine spojile u jednu: *riba, glava, bura, zora*. Nekoliko imenica i-osnova prešlo je u kategorija ja-osnova i primile su umjesto nultoga nastavka fleksiju -ja: *лисня* (лѣснь), *миша* (мышь). U nizu jugo-zapadnih govora ukrajinskoga jezika imenica miš čuva svoj stari oblik s nultim nastavkom u muškom rodu. Ipak, u većini slučajeva, oba su jezika dobro sačuvala i-deklinaciju s karakteristikom u nominativu jednine: nultim nastavkom.

Od imenica r-osnova mati je sačuvala svoj stari oblik i u ukrajinskom jeziku. U pojedinim govorima postoji i paralelni oblik *мамip* (Bevzenko 1960: 52), kao i u hrvatskom *mater*, koji je nastao pod utjecajem akuzativa. Istočnoslavenski oblik *дъчи* je nakon niza fonetskih promjena u ukrajinskom dobio oblik *дочка* i potpuno se stopio s imenicama -a osnova. U hrvatskom završavaju na -i *kći* i *mati* (ali postoji i *kćerka* sa sufiksom -k- i nastavkom -a).

Imenice v-osnova su dosta rano oblik nominativa jednine na -ы zamijenile oblikom akuzativa na -ъвь, tako su nastali oblici nominativa *букъвь, крѣвь, любъвь, свекрѣвь, църкѣвь*, ali i ti oblici se uglavnom nisu sačuvali, uz izuzetak pojedinih riječi kao *кров, любов/krv, ljubav* koje su se stopile s imenicama nekadašnje -i osnove. Većina imenica nekadašnje -v osnove je pod utjecajem imenica -a osnove prihvatila njihovu fleksiju: *буква, морква, брова, церква*; ili u

hrvatskom: *krv, ljubav, svekrva, crkva*. Većina je imenica pod utjecajem a-osnova primila fleksiju -a *редька, азбука*, ili ukr. dij. *свекра* (Bevzenko 1960: 52). Ipak, ukrajinski jugozapadni govori, posebno karpatski, čuvaju i stariji oblik na -ov < ѡвъ: *церьков, редьков, бритов, конов, морков, кроков, подошов, молитов, обьрв* (Panjkevyč 1938: 229; Verhrats'kyj 1902: 122). U ukrajinskom je jeziku s jedne strane nulti nastavak ima *кров*, a s druge, preko novoga sufiksa -uh- nastavak -a dobila je *свекруха*, a također – sa sačuvanim -v- u proširenoj varijanti osnove – i *цѣрква* i *морква*, ovamo je s novim sufksom -k- ušla i *дочка*.

Tako imenice ženskoga roda i u ukrajinskom i u hrvatskom standardnom jeziku, nakon niza promjena koje su nastale, imaju u nominativu jednine oblike na -a, -ja: *рука, земля, миша, пісня, дочка, буква* ili na tvrdi ili meki suglasnik: *піч, ніч, сіль, кров, любов*, jedino je imenica nekadašnje r-osnovi *мати*, sačuvao svoj stari oblik na -i.

osnove	ukrajinski	hrvatski
1. -а (-ā-)	риба, голова, нога	riba, glava, noga
2. -я (-jā-)	буря, зоря	bura, zora
3. -и (-jā-, -r-)	мати (матір)	mati (mater)
4. -ь (-ǰ-)	миша (мышь); пісня (пѣснь)	pjesma
5. -ы (-ǰ-)	кров (крѣвь), любов (любѣвь), цѣрква (цѣркѣвь), морква	krv, ljubav crkva, mrkva

Genitiv

U genitivu jednine imenice ženskoga roda postojale su čak četiri vrste fleksija: -и (-a osnove), -ѣ (-ja osnove), -и (-ǰ osnove) te -е (-r i -v osnove).

Suvremeni ukrajinski jezik u ovom padežu ima dvostruke oblike: -и te -і, koji su refleksi davnih fleksija imenica -a, -ja te -i osnova. Ukrajinski jezik je ikavski, tako da se refleksi jata ja-osnova poklopio s nastavkom i-osnova. U hrvatskom se jeziku razlikuje samo jedan prednji visoki samoglasnik, tako da ne postoji opozicija i/y, stoga je u ovim slučajevima nastavak -i: *земљи, шкоди...*

Vrlo rano su imenice -a osnova utjecale na -ja osnove te su one preuzele fleksiju -и umjesto starijeg ѣ. Takvi oblici su prisutni, prema opažanjima O. Sobolevskog, već u tekstovima XI. – XII. st. (Sobolevskyj 1907: 181). Moguće je da su oblici na -и, koje imaju jugo-zapadni ukrajinski dijalekti: *веселости, кости*,

миши, розкоши, осени, соли, масти rezultat utjecaja -a osnova na -ja osnove, iako je to moguće i kasnija pojava, uvjetovana depalatalizacijom stridentnih i r u tim govorima.

Kada je riječ o imenicama u hrvatskom jeziku s nastavkom /a/ u nominativu jednine čija deklinacija odgovara prvoj deklinaciji u ukrajinskom jeziku, „tu je bivša “meka” varijanta povukla za sobom “tvrdu”, pa je genitivni nastavak /e/ (prema bivšem prednjojezičnom nazalnom samoglasniku)” (Popović, Trostinska 1990: 58).

Imenice ženskoga roda -i osnova u genitivu jednine su dosta dugo čuvale svoje stare oblike s fleksijom -и. Takav oblik imaju i danas jugo-zapadni ukrajinski govori: *веселости, кости, миши, розкоши, постели, сони, масти, папороти* (Bevzenko 1960: 54).

Oblici genitiva jednine na -i u imenicama nekadašnjih -i osnova javili su se pod utjecajem imenica -ja osnova.

U ukrajinskom jeziku imenice osnova na suglasnike su vrlo rano počele potpadati pod utjecaj -i- osnova, pa su onda u genitivu jednine skupa sa starom fleksijom na -e počele dobivati i novu fleksiju -и: *матери, крѣви, букѣви*. Izuzetak su imenice nekadašnje osnove -v, -r: *крѣві, любові, матері*.

Nastavak -e od nekih imenica osnova-v, još je od srednjega vijeka uopćeni nastavak u hrvatskom jeziku (Kuzmić 2015: 26): žene, volje. Prisutan je i u nekim jugo-zapadnim ukrajinskim govorima, posebno u zakarpatskim: *курве, церкви, підшове, матері...* (Bevzenko 1960: 56).

Suvremeni ukrajinski standard, kao i većina govora ima u genitivu jednine nekadašnjih -a, -ja osnova refleksije starih oblika: -и (<ы), -і (-ѣ): *риби, руки, ноги, землі, волі...*

1.	ukrajinski	землі	руки	кості	матері
2.	hrvatski	zemlje	ruke	kosti	matere
3	staroslavenski	земля	роуки	кости	матере

Dativ

Dativ jednine imenica ženskoga roda imao je dvojaku fleksiju: -ѣ (-a osnove) te -и (-ja, -i te osnove na suglasnik).

Suvremeni ukrajinski jezik je od svih imenica ženskoga roda u dativu sačuvao fleksiju -i: *рибі, руці, землі, ночі, солі, матері, букві, свекрuci, крові*, što je refleks stare fleksije imenica -a osnova (Ъ>i).

Neki jugozapadni govori od imenica nekadašnjih -ja osnova začuvali su reflekske starih oblika na -и: (*хижу, птици, дини, санни, газдини*) (Panjkevič 1938: 232).

U hrvatskom jeziku nastavak je kao i u ukrajinskom /i/. (Ali dok je ukrajinskom to posljedica ikavizma, u hrvatskom je taj /i/ na istom mjestu gdje je bio i u bivšoj »mekoj« varijanti) (Popović, Trostinska 58: 1990).

Akuzativ

Imenice a-, ja-osnova u akuzativu su imali fleksije -u, -ju. U suvremenom ukrajinskom jeziku imenice nekadašnjih v-osnova: *кров, любов* te imenica r-osnove *мату* sačuvali su stari oblik akuzativa. Većina se imenica nekadašnje v-osnove spojila s imenicama a-osnove te su preuzeli oblik akuzativa na -у: *букву, моркву, крокву, свекруху*.

Imenice i-osnova u hrvatskom imaju oblik koji organski proizlazi iz starih oblika: *kost, noč, čest...* Fonetske promjene, nestanak kranjega jera, koji je bio fleksija, uvjetovali su i morfološke promjene.

U jugozapadnim govorima ukrajinskoga jezika i od tih imenica čuvaju se refleksi starih oblika, na primjer u: *церков, редьков, обурв*. (Verhratskyj 1902: 122)

Vokativ

U vokativu jednine imenice ženskoga roda imale su fleksiju: -o (a-osnove), -e (ja- osnove) te -и (i-osnove). Kod imenica na suglasnik oblik vokativa podudara se s oblikom nominativa.

Današnji oblici u ukrajinskom i hrvatskom su najčešće nastavak -o, ili -e, koji su refleksi nekadašnjih oblika a-, ja-osnova. Ono po čemu se danas suvremeni standardni jezici razlikuju su nastavak -a u hrvatskom, kada se radi o nominativnom obliku u ovoj funkciji: *bratja moja, dobri sluga* (Kuzmić 2015: 135), te -u u ukrajinskom razgovornom jeziku kod hipokoristika npr. *Galju, Marusju, Kolju* (Popović, Trostinska 1990: 59). To se -u pojavilo pod utjecajem takvoga nastavka kod imenica muškoga roda u drugoj deklinaciji.

Utjecaj imenica muškoga roda jo-osnova na skupinu hipokoristika ženskoga roda može se pojasniti time da su oni svojim tvorbenim sredstvima (sufiksima) bili vrlo bliski imenicama muškoga roda (Bulahovskij 1936: 94).

Imenice i-osnova dosta dugo su čuvale svoj stari oblik na -и, ostaci tih oblika susreću se i danas u nekim jugo-zapadnim ukrajinskom govornim: *косту, молодосту*.

Instrumental

Instrumental jednine imenica ženskoga roda imao je nastavke -ою (a-osnove), -єю (ja-osnove), -ию, -ью (i-te suglasničke osnove).

Imenice nekadašnjih a-, ja-osnova u ukrajinskom standardu i u većini govora sačuvali su stari oblik na -ою, -єю: *рибою, рукою, головою, землею, волею, надією...* U ovim pozicijama dolazi do prijeglasa „(pri čemu ne samo da /e/ ne zahtijeva više ispred sebe palatalizaciju suglasnika nego je obrnuto: na mjestu je /n'/ u vyšnja, naprimjer, /n/ u vyšneju, a takav je odnos /e/ i prethodnog suglasnika jedna od karakteristika fonemike suvremenog ukrajinskog jezika; osim toga, da prijeglas ima isključivo morfofonemski karakter, a ne fonetski, vidi se i po tome što je /e/ obavezno i poslije otvrdnutih palatala, kao, naprimjer, poslije /š/ u dušeju)“ (Popović, Trostinska 1990: 59).

U štokavskom narječju hrvatskoga jezika često se potvrđuje stari nastavak suglasničkih skupina: *solju, žućju, moćju* (Kuzmić 2015: 66).

U hrvatskom kajkavskom govoru javlja se stegnuti nastavak: *z strano, pred hižo* (Kuzmić 2015: 103).

U hrvatskom standardu je, pod utjecajem imenica iz druge deklinacije, u ovoj deklinaciji u instrumentalu nastavak -om (preko /oj/, /ov/). Ta pojava je prisutna i u krajnjim zapadnim ukrajinskim govornim gdje nalazimo i oblike na -ом: *головом, пшеницьом, водом, родом, гором, с коровом, руком, за земльом, руком, ногом, з мамом..* (Verhratskyj 1902: 66) Ta fleksija je nastala pod utjecajem imenica muškoga roda, koje su se završavale u instrumentalu na -om. Većina znanstvenika se slaže da je u ukrajinskom do zamjene došlo pod utjecajem zapadnoslavenskih jezika, prije svega poljskoga (Bevzenko 1960: 60). Prvo je obuhvatila imenice na -a, -ja muškoga roda *староста, суддя, Микола...* U hrvatskom je utjecaj potpuno obuhvatio imenice ženskoga roda koje su izgubile svoj izvorni nastavak.

Fleksija -ov, -ev tako je široko predstavljena u jugo-zapadnim govornim, mogla se tvoriti kao rezultat ispadanja intervokalnoga -j- te gubljenja vokalnosti -

y i prelaska u neslogotvorno -ŷ: *рукоју > рукоу > рукоŷ*. (Bevzenko 1960: 58). Slični oblici su prisutni, osim u hrvatskim govorima, i u oblicima imenica ženskoag roda u slovačkom: *ženou, ulicou, gazdinou* te češkom: *branou, drahou, hlinou*. Ipak, znanstvenici smatraju ukrajinske dijalektne oblike organskim tvrbama jer nisu prošireni uza zapadnu granicu, tj. ne graniče s govorima slovačkoga jezika (Bevzenko 1960: 59). Paralele nalazimo i u hrvatskim štokavskim *ženov* (Lisac 2009: 26) te čakavskim govorima: *rukov, voljev* (Kuzmić 2015: 26). S obzirom na distribuciju ovih oblika u ukrajinskom i hrvatskom, možemo ih smatrati slavenskim regionalizmima.

Lokativ

Stari oblici su imali fleksiju -ѣ (-a osnove), -и (-ja, -i osnove) te -е (osnove na suglasnik). Promjene u oblicima lokativa su uvelike slične promjenama u dativu.

Danas u standardnom ukrajinskom i hrvatskom jeziku i u većini ukrajinskih dijalekata te u hrvatskim štokavskim govorima postoji samo fleksija -и koja potječe od a-osnova.

U hrvatskim kajkavskim i čakavskim govorima prisutan je i nastavak -е, koji je bio nastavak osnova na suglasnik, a mogao je biti i refleks jata kod a-osnova: *k pravice, u duše...* (Kuzmić 2015: 103).

Zaključak

Na osnovi provedene analize imenica ženskoga roda jednine u ukrajinskom i hrvatskom jeziku izvodimo sljedeće zaključke:

1. U pojedinim padežima zadržani su jednaki nastavci u oba analizirana jezika.
2. U svim padežima imamo paralele u oba jezika, ako ne na razini standarda, onda na dijalekatskoj razini.
3. Razlike koje su nastale često su rezultat različitih fonetskih promjena, primjerice u ukrajinskom je *jat* dalo *i*, a u hrvatskom su se praslavensko *i* i *y* slili u *i*.
4. Utjecaj imenica muškoga roda osnova na -o prisutan je u hrvatskom u oblicima instrumentala. Vidimo i paralele u ukrajinskom, ali na ograničenoj teritoriji i ograničenom broju imenica.

Literatura

- S. Bevzenko: С. П. Бевзенко, *Исторична морфологія української мови*, УЖДУ, Ужгород 1960.
- L. Bulahovs'kyj: Л. А. Булаховський, Розвідки у ділянці граматичної аналогії в слов'янських мовах, *Мовознавство*, 1936., 49–70.
- B. Kuzmić, M. Kuzmić, *Povijesna morfologija hrvatskoga jezika*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb 2015.
- J. Lisac, *Hrvatska dijalektologija 2, Čakavsko narječje*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb 2009.
- I. Lukežić, *Zajednička povijest hrvatskih narječja, 2. Morfologija*, Hrvatska sveučilišna naklada, Filozofski fakultet u Rijeci, Katedra čakavskog sabora Grobnišćine, Zagreb 2015.
- I. Panjkevuč: I. Панькевич, *Українські говори Підкарпатської Русі і суміжних областей*, ČPV, Прага 1938.
- M. Popović, R. I. Trostinska, *Morfologija imenica ukrajinskoga jezika (s osvrtom na ruski i hrvatskosrpski jezik)*, *Radovi Zavoda za slavensku filologiju* 25, 1990., 49–72.
- A. Sobolevskyj: А. И. Соколевский, *Лекции по истории русского языка*, СПб, Москва 1907.
- I. Verhrats'kyj: I. Верхратський, *Про говір галицьких лемків*, НТШ, Львів 1902.

Sažetak

U praslavenskom jeziku deklinacija imenica bila je organizirana na temelju osnova. Sustav sklonidbe, naslijeđen od praindoeuropskog, imao je 11 promjena: sedam samoglasničkih i četiri suglasničke. Slijedom raznih fonetskih i morfoloških promjena koje su zahvatile svaki od suvremenih slavenskih jezika tijekom stoljeća razdvojenosti, sklonidba imenica se danas u svakom od njih donekle razlikuje. Osim toga, u daljnjem razvoju slavenskih jezika, nakon raspada praslavenske zajednice, takva je, praslavenska, organizacija sklonidbe zamijenjena sustavom paradigmi koje su utemeljene na gramatičkom rodu.

Tako se, u hrvatskom danas imenice klasificiraju prema kombinaciji roda i nastavka. Prema takvim parametrima imenice muškog roda imaju sklonidbu s nulnim nastavkom (izvor, nokat, otočanin, vojnik), te s nastavkom –o,-e (pepeo, ugao, koljeno, rapščupanko, pospanko). Imenice srednjeg roda dijele se na one s neproširenom osnovom (polje, sunce, uže, zvonce) i proširenom osnovom (rame, pleme, drvo), te imenice ženskog roda, na one s

nastavkom –a (žaba, slika, tuga, svrha) i nultim nastavkom u nominativu (riječ, noć, radost, misao).

Cilj nam je vidjeti kako se formirao sustav deklinacija u hrvatskom jeziku u odnosu na onaj u praslavenskom, te u kolikoj mjeri se on razlikuje od sustava deklinacija u ostalim slavenskim jezicima. Usporedit ćemo neke od imenica u raznim slavenskim jezicima te vidjeti kako su se nekadašnje sklonidbe prema osnovama danas prilagodile hrvatskom jeziku te nekima od slavenskih jezika. Prije svega ćemo hrvatske oblike imenica uspoređivati sa staroslavenskim i bugarskim, a zatim s ukrajinskim, ruskim, češkim i slovačkim oblicima.

Coming into being and changes in the noun declension system in the Croatian language as compared with other Slavic languages (example being feminine nouns in the Ukrainian and Croatian language)

(Summary)

In the Proto-Slavic language, the noun declension was organized upon the noun bases. The declension system, as inherited from the Proto-Indo-European, had 11 changes: seven vowel changes and four consonant changes. Due to various phonetic and morphological changes that affected each of the contemporary Slavic languages thorough the centuries of their separate existence, the noun declension differs in each of them to some degree. Besides, throughout the further development of Slavic languages, after the disintegration of the Proto-Slavic community, such Proto-Slavic organization of the noun declension was replaced by a system of paradigms based on the grammatical gender.

Our goal is to see how the declension system in the Croatian language was formed as compared with the one in the Ukrainian language. We shall compare the feminine nouns in these two languages and see how former declensions according to various bases got adapted nowadays. We shall pay special attention to dialects of these two languages and see whether the differences on the dialectal level are smaller.

Key words: declination, nouns, ending, base, gender